

arasında adı geçen Medine fukahâsından Osman b. Kinâne'den rivayetlerin de yer aldığı görülür (İbn Abdülber, *İhtilâfû akvâli Mâlik ve aşâbih*, s. 95). Kâdi İyâz, Şebtün'un *Kitâbü'l-Câmi'* adında çok bilgi ihtiva ettiği söylenen bir kitabı daha olduğunu kaydeder (*Terîbü'l-medârik*, I, 353). Mâlik'ten edindiği ilmi tek bir kitapta topladığına dair kayıtlar dikkate alındığında (Huşenî, *Ah̄bârü'l-fukahâ*, s. 95) Şebtün'un bütün ilmi birikimini yansıtan daha zengin muhtevalı başka bir eserinin olduğu düşünülebilir. Bazı kaynaklarda Endülüs tarihçisi İbn Beşkûvâl'in eserleri arasında sayılan *Ah̄bârü Ziyâd Şebtün* (Safedî, XIII, 370; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, s. 259) onun biyografisine dair bir menâkıb kitabı veya onun rivayetlerini toplayan bir eser olabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mâlik b. Enes, *el-Muvaṭṭaʿ* (nşr. Beşşâr Avvâd Mar'ûf), Beyrut 1417/1997, I, 419-431; İbn Habîb es-Sülemî, *et-Târîh* (nşr. J. Aguadé), Madrid 1991, s. 178; Muhammed b. Hâris el-Huşenî, *Ḳudâtü Ḳurtuba ve ʿUlemâʿü İfrîkiyye* (nşr. İzzet Attâr el-Hüseynî), Kahire 1372, s. 14, 19, 33-34, 46, 87, 90-92, 130-133, 148-154, 160-162; a.mlf., *Ah̄bârü'l-fukahâʿ ve'l-mu-haddîşin* (nşr. M. L. Ávila – L. Molina), Madrid 1992, s. 24, 95-98, 119, 246, 279, 335, 348-349, 366; İbnü'l-Kütübye, *Târîhu İftitâhi'l-Endelüs* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, s. 62; İbn Ebû Zeyd, *en-Nevâdir ve'z-ziyâdât* (nşr. Abdülfettâh M. el-Hulv v.dğr.), Beyrut 1420/1999, XI, 54; XII, 412; XIV, 266; İbnü'l-Faradî, *Târîhu'l-ʿulemâʿ ve'r-ruvât li'l-ʿilm bi'l-Endelüs* (nşr. İzzet Attâr el-Hüseynî), Kahire 1408/1988, I, 33, 39, 43, 182-184, 248, 397; II, 6, 137-138, 175, 899; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 423; İbn Abdüber en-Nemerî, *et-Temhîd* (nşr. Mustafa b. Ahmed el-Alevî), Tıtvân 1406/1985, XI, 189-190; a.mlf., *el-İstikâr* (nşr. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî), Beyrut 1414/1993, X, 294; a.mlf., *el-İntikâh* (nşr. Abdülfettâh Ebû Guddê), Beyrut 1417/1997, s. 92-113; a.mlf., *İhtilâfû akvâli Mâlik ve aşâbih* (nşr. Hâmid M. Lahmer – M. Muranyi), Beyrut 2003, s. 95; Muhammed b. Fütüh el-Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. M. Tâvî et-Tancî), Kahire 1372/1952, s. 52, 116, 202-203, 221, 319-320; İbn Rüşd, *el-Beyân ve't-taḥşîl* (nşr. M. Haccî), Beyrut 1404/1984, I, 51, 186; II, 227; X, 214; Kâdi İyâz, *Terîbü'l-medârik*, I, 26, 347-353, 355-356, 509, 535-537, 541; II, 16-20, 27, 31; Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis*, s. 168, 280, 304; İbn Saïd el-Mağribî, *el-Muğrib*, I, 39, 44, 146, 150, 153; İbn Seyyidünnâs, *ʿUyûnü'l-eşer* (nşr. Muhammed el-İdül-Hatrâvî – Muhyiddin Müstû), Medine 1413/1992, II, 183; Zehebî, *A'İlâmü'n-nübelâʿ*, VI, 406; VII, 161-163; IX, 311-312; XII, 102-103; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 571-580*, s. 259; Safedî, *el-Vâfi*, XIII, 370; XV, 16-17; Burhânedîn İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzhêb* (nşr. Me'mûn b. Muhyiddin el-Cennân), Beyrut 1417/1996, s. 90, 193-194; İbn Hacer el-Askalânî, *Nüzhetü'l-elbâb fi'l-elkâb* (nşr. Abdülazîz b. Muhammed b. Sâlih es-Sedîdî), Riyad 1409/1989, I, 395; Makkarî, *Nefhu't-tîb*, I, 337, 399; II, 45-46; Abdülwahid Dhanun Taha, *The Muslim Conquest and Settlement of North*

Africa and Spain, London 1989, s. 147, 242; M. Isabel Fierro, "Tres Familias Andalusias de Epoca Omeya Apodadas Banû Ziyâd", *Estudios Onomástico-Biográficos de al-Andalus* (ed. M. Marin – J. Zanon), Madrid 1992, V, 85-141; a.mlf., "Proto-Malikis, Malikis and Reformed Malikis in al-Andalus", *The Islamic School of Law: Evolution, Devolution and Progress* (ed. P. Bearman v.dğr.), Cambridge 2005, s. 58-59, 61-64; a.mlf., "Şhabtün", *EP* (İng.), IX, 165; B. Ossendorf-Conrad, *Das K. al-Wāḍiḥa des ʿAbd al-Malik b. Ḥabîb*, Stuttgart 1994, s. 157-228; Hasan Ni'met, *Mevsû'atü'l-müddün ve'l-kura'l-Lübânîyye*, [baskı yeri yok] 1996 (Dâru Avn), s. 79, 313; Mustafa el-Herrûs, *el-Medresetü'l-Mâlikîyyetü'l-Endülüsiyye ilâ nihâyeti'l-karnî's-şâlihi'l-hicri*, Muhammediye 1418/1997, s. 35-61; A. Carmona, "The Introduction of Malik's Teachings in al-Andalus", *The Islamic School of Law: Evolution, Devolution and Progress*, s. 44-46; Hüseyin Ali Lübânî, *Mu'cemü esmâ'l-müddün ve'l-kura'l-Filîşîniyye*, Beyrut 2006, s. 145; Kuteybe eş-Şihâbî, *Mu'cemü'l-meuâkî'l-eseriyye fi Sâriyye*, Dimaşk 2006, s. 203; Ali Hakan Çavuşoğlu, "Endülüs'te Re'y-Hadis Mücadelesi", *İslâmiyât*, VII/3, Ankara 2004, s. 60-61, 72.

ALİ HAKAN ÇAVUŞOĞLU

ŞEBÜSTERİ

(شبهستری)

Şeyh Sa'düddin Mahmûd b. Emîniddin Abdilkerîm b. Yahyâ Şebüsterî Tebrîzî (ö. 720/1320)

İranlı mutasavvîf ve şair.

Tebriz'in yaklaşık 40 km. kuzeybatısında bulunan Şebüster'de (Şebister) dünyaya geldi. 1267'de (1851) yaptırılan türbesinin mezar taşında 720 yılında ve otuz üç yaşında vefat ettiği kaydedildiğine göre 687'de (1288) doğmuş olmalıdır. Abdülba-ki Gölpinarlı, *Gülşen-i Râz* çevirisinin önsözünde *Riyâzû'l-ʿârifin*'den yanlışlıkla otuz yedi yaşında öldüğü bilgisini aktararak 683'te (1284) doğduğunu belirtmiştir. Hayatı hakkında günümüze pek az bilgi ulaşması muhtemelen uzleti tercih eden kişiliği ve genç yaşta ölümünden kaynaklanmıştır. Şebüsterî, İlanlı hükümdarları Sultan Muhammed Hudâbende ve Ebû Said Bahadır Han zamanında âlimlerin bulunduğu bir şehir olan Tebriz'de eğitim gördü, özellikle Bahâeddin Ya'küb-i Tebrîzî'nin müridi ve öğrencisi oldu. Kendisi *Sa'âdetnâme* adlı eserinde Emînüddin-i Tebrîzî'yi de üstadı ve şeyhi diye kaydetmiştir. Kısa ömrüne rağmen Bağdat ve Dimaşk gibi şehirlerle Yemen, Hicaz, Mısır, Endülüs ve Kafkasya gibi İslâm ülkelerini dolaştı. Kirman'da bir müddet ikamet ederek burada evlendi; aralarından birçok ilim

sahibi kişinin yetiştiği çocukları ve torunları "Hâcegân" diye tanındı. Bazı kaynaklarda vefat tarihi 718 ve 719 (1319) şeklinde de verilen Şebüsterî'nin kabri, Şebüster'de Gülşen adıyla bilinen bir bahçenin içerisindeki türbede hocası Şeyh Bahâeddin Ya'küb-i Tebrîzî'nin yanı başındadır. İstanbul'a giderek Yavuz Sultan Selim'e Farsça *Şem' u Pervâne* mesnevisini sunan ve Kanûnî Sultan Süleyman'a methiye yazan Abdullah Şebüsterî onun torunlarından.

Eserlerinde çoğunlukla tasavvuf, kelâm ve felsefe konuları üzerinde duran Şebüsterî'nin Doğu'daki tasavvufi şiirin öncülere olan Ebû Saïd-i Ebû'l-Hayr, Ferîdüddin Attâr ve Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin aşk ve vedc yolu üzerinde olduğu görülmektedir. Gölpinarlı, onun *Gülşen-i Râz*'ındaki birçok beyti Mevlânâ'nın *Meşnevî*'sindeki beyitleriyle uyumlu bulmaktadır. Lâhîcî'nin şerhinde de *Meşnevî*'den alıntılar mevcuttur. Ancak Şebüsterî genel olarak Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin etkisindedir. Bununla birlikte ifadeleri İbnü'l-Arabî'nin ifadelerinden daha açık ve daha vecizdir. Şebüsterî'yi bazıları İmâmîyye (İsnâaşeriyye) mezhebinden gösterse de kendisi *Sa'âdetnâme*'de Sünni-Eş'arî olduğunu belirtmektedir.

Kübrevîliğin Nûriyye kolunun piri Nüreddin Abdurrahman İsferyânî'nin halifesi Emînüddin Abdüsselâm Huncî'nin müridi olan Şebüsterî, Kübrevî şeyhliği yapmama birliktelikte halka yönelik sohbet ve vazalarda bulunmuştur. *Sa'âdetnâme*'de ve *Gülşen-i Râz*'da melâmet neşvesine sahip, şöhreti sevmeyen bir kimse olduğunu söylemiş, Kübrevî-Rükniyye'den çağdaşı Alâüddeve-i Simnânî'nin aksine devrindeki idarecilerle ilişki kurmaktan kaçınmış, Moğol istilâsının hüküm sürdüğü bir zamanda ehliyetsiz kişilerin şeyh olmasından yakınlık döneminde tasavvufî hayatı tenkit etmiş ve uzleti seçmiştir.

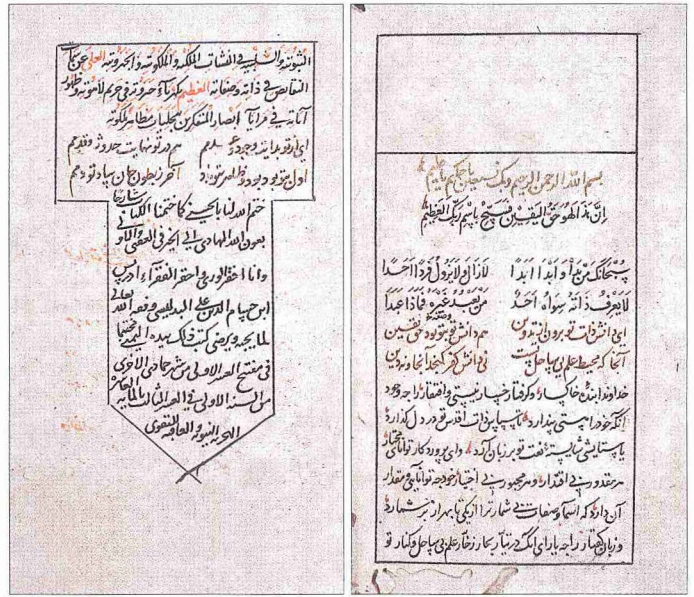
Şebüsterî, İbnü'l-Arabî ile Ferîdüddin Attâr-Mevlânâ geleneklerini eserlerinde mezc eden, Fahreddîn-i İrakî istisna tutulursa İbnü'l-Arabî düşünce ve terminolojisini Farsça şiire dahil eden önemli muhakkik süfilerdendir. *Sa'âdetnâme*'de gençliğinde İbnü'l-Arabî'nin *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'sini ve *Fuşûşü'l-hikem*'ini okuduğunu, ancak bu okumalardan gönlünün sü-kûnete ermediğini, konu hakkında karşılaştığı müşkülleri şeyhi Emînüddin'e sorduktan sonra kalp aynasına çirkin bir zencî sûretinde yansıyan İbnü'l-Arabî metinle-

rindeki karışıklığın ortadan kalktığını söylemektedir. Ayrıca İbn'ül-Arabî metinlerinin bu özelliğinin, müelliften kaynaklanan bir fitne değil okuyucunun kalp aynasını tasfiye etmemesinin neticesi olarak kendine has bir insicam içinde görmemesinden doğduğunu belirtir.

Nazarî-irfanî geleneği takip ederken felsefeye bakışı genellikle menfi olan Şebüsterî, İbn Sînâ başta olmak üzere Meşşâî filozofları değerlendirmede Gazzâlî ile aynı görüştedir. İbn Sînâ'yı üç meselede imanın üç rûknünü (kudret, ilim ve cismanî haşr) inkâr etmekle suçlar ve âlemin kağim olduğunu ileri sürmesini dine aykırı görür. "Bir kimse mantıkla velî olsaydı Ebû Ali (İbn Sînâ) olurdu. Onun iki yüz *eş-Şifâ*'i olsa da Habîb el-Acemî gibi nasıl olur?" anlamındaki beytiyle gerçeğe ulaşmada salt akıl ve mantığın yeterli olmayacağını, mûşahede ve mükâşafenin gerekliliğini vurgular. Şebüsterî, Şâfiî mezhebini takip etmekle birlikte bir mukallit olmanın ötesinde varlıkta eşyanın hakikatlerini idrak etmeye çalışan bir muhakkıktır. Kendisinden sonra Elvân-ı Şîrâzî, Cemâleddin Hulvî, İdrîs-i Bitlisî, Hüsâmeddîn-i Bitlisî, Abdullah Salâhî Uşşâkî, Harîrîzâde, Ahmet Avni Konuk ve Hüseyin Bey gibi birçok kişişyi etkilemiştir.

Eserleri. 1. *Gülşen-i Râz**. Horasan sûfilerinden Emîr Hüseyinî Sâdat-ı Herevî'nin sorularına cevap olarak şeyhi Bahâeddin Ya'kûb'un isteğiyle kaleme alınan Farsça bir mesnevidir (Tebriz 1261; Tahran 1299; İsfahan 1309; Bombay 1300, 1329); üzerine birçok şerh yazılmış ve çeşitli dillere çevrilmiştir. 2. *Sa'âdetnâme*. Farsça tasavvufî bir mesnevi olup yaklaşık 3000 beyittir. Tezkirelerde sekiz bölümden meydana geldiği belirtilirse de eldeki yazmalarında dört bölüm bulunmaktadır (Rieu, II, 871). Allah'ın zâtı, sıfatları, isimleri ve fiilleri hakkındaki bölümler alt başlıklara ayrılmıştır. Eserde müellif Mısır, Şam ve Hicaz'ı dolaştığını, şeyhler ve âlimlerle görüştüğünü anlatmakta, onlardan nakiller yapmaktadır. Ayrıca Azerbaycan'da dönemin sûfilerinden Baba Hasan-ı Surhâbî, Baba Ferec-i Tebrîzî, Hâce Muhammed-i Keccânî, Hâce Abdürrahîm-i Tebrîzî ve Hâce Sâyinüddîn-i Tebrîzî'den söz etmektedir. 3. *Haqq'ul-yakîn fî ma'rifeti Rabbi'l-âlemîn*. Sekiz bölüm olan bu Farsça mensur eser Hakk'ın zâtı, Hakk'ı bilme, Hakk'ın sıfatları, kader, âhiret gibi konuları içermektedir. Çeşitli baskıları yapılan, ayrıca Rızâ Eşrefzâde tarafından neşredilen (Tahran 1283, 1299, 1300, 1317, 1318)

Şebüsterî'nin
Haqq'ul-yakîn
fî ma'rifeti
Rabbi'l-âlemîn
adlı eserinin
İdrîs-i Bitlisî
şerhinin
ilk ve son sayfaları
(Süleymaniye Ktp.,
Ayasofya,
nr. 2338)

esere İdrîs-i Bitlisî (*Haqq'ul-mübîn fî şerhi Haqq'ul-yakîn*, müellif nüshası Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2338), Hâce Muhammed Pârsâ (*Şerh-i Haqq'ul-yakîn*, Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 1088, 71 varak) ve müellifi meçhul bir kişi (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1317, vr. 120-212) tarafından şerh yazılmıştır. Hüsâmeddîn-i Bitlisî'nin *Kitâbü'n-Nuşûş-u Haqq'ul-yakîn*'in Arapça tercümesi ve kısmî şerhidir. 4. *Mir'âtü'l-muḥakkıkîn*. Sekiz bölüm halinde düzenlenen mensur eserde nefsin türleri, varlıklar, yaratılışın hikmeti, mebbe ve meâd, âfâk ve enfüs gibi konular sade bir dille anlatılmaktadır. Çeşitli baskıları yapılan eserin (Tahran 1283, 1299, 1303) Abdullah Salâhî Uşşâkî tarafından gerçekleştirilen Türkçe tercümesi bir mecmua içerisinde basılmıştır (İstanbul 1281, s. 95-106). *Gülşen-i Râz*, *Sa'âdetnâme*, *Haqq'ul-yakîn* ve *Mir'âtü'l-muḥakkıkîn* ile Şebüsterî'ye nisbet edilen *Merâtibü'l-ârifîn* adlı küçük risâle *Mecmû'a-i Âşâr-ı Şeyh Maḥmûd-ı Şebüsterî* adıyla bir arada yayımlanmış (nşr. Samed Muvaḥhid, Tahran 1365 hş., 1371 hş.), *Gülşen-i Râz* dışındaki üç eseri Mehmet Temelli tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (bk. bibl.). *Haqq'ul-yakîn* ve diğer bazı kaynaklarda Şebüsterî'ye nisbet edilen *Risâle-i Şâhidnâme*'nin nüshasına henüz rastlanmamıştır. Ayrıca başlıklarına ait olması gereken *Zamân u Mekân*, *Kenzü'l-ḥakâ'ik*, *Mi'râciyye*, *Tefsîr-i Sûre-i Fâtîha*, *Terceme-i Minhâcü'l-âbidîn-i Gazzâlî*, *Câm-ı Cihânnümâ*, *Risâle-i Aḥadiyyet*, *Şerḥ ve Tefsîr-i Esmâ'ullâh-i Te'âlâ* gibi eserler Şebüsterî'ye nisbet edilmiş, bun-

lardan *Kenzü'l-ḥakâ'ik* onun adıyla neşredilmiştir (Tahran 1344/1965).

BİBLİYOGRAFYA :

Şebüsterî, *Gülşen-i Râz* (trc. Abdülbâki Gölparnarlı), İstanbul 1989, tercüme edenin önsözü, s. 1-22; a.mlf., *Mecmû'a-i Âşâr-ı Şeyh Maḥmûd Şebüsterî* (nşr. Samed Muvaḥhid), Tahran 1371 hş., neşredenin girişi, s. 1-61; *Elvân-ı Şîrâzî'nin Gülşen-i Râz Tercümesi (İnceleme-Metin)* (haz. Fatih Ülken, doktora tezi, 2002), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ali Şîr Nevâî, *Nesâyimü'l-mahabbe min şemâyimi'l-fütüvve* (haz. Kemal Eraslan), İstanbul 1979, s. 427; Muhammed b. Yahyâ el-Lâhîcî, *Mefâtiḥü'l-i'câz fî Şerḥ-i Gülşen-i Râz* (nşr. M. Rızâ Berzger-i Hâlikî - İffet Kerbâsî), Tahran 1374 hş., neşredenin girişi, s. seheştâdühne (3-89); Rızâ Kulî Han Hidâyet, *Riyâzü'l-ârifîn*, Tahran 1916, s. 231-236; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, II, 871; Browne, *LHP*, III, 146-150; Safâ, *Edebiyyât*, III/2, s. 763-771, 1290; Neffisî, *Târîḥ-i Nazm u Neşr*, I, 169-170; II, 742-743; *FME*, s. 215-220; Rypka, *HIL*, s. 254; M. Ali Terbiyet, *Maḳâlât-i Terbiyet* (nşr. H. Siddîkî), Tahran 2535 şş., s. 55-65; Muhammed Deyhîm, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âzerbâycân*, Tebriz 1367 hş., I, 493-523; L. Lewisohn, *Beyond Faith and Infidelity: The Sufi Poetry and Teachings of Maḥmûd Shabistari*, Richmond 1995; N. Hanîf, *Biographical Encyclopedia of Sufis: South Asia*, New Delhi 2002, s. 425-432; Mehmet Temelli, *Maḥmud-u Şebüsterî, Hayatı, Görüşleri, Üç Risalesi* (yüksek lisans tezi, 2003), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., "Şebüsterî'nin Tasavvuf Düşüncesinde 'Ben'in Mahiyeti", *Bursa'da Dünden Bugüne Tasavvuf Kültürü*, 2004 (haz. Hasan Basri Öcalan), Bursa 2004, s. 101-111; Hüseyin Bey, *Gülşen-i Râz Şerhi* (haz. Cengiz Gündoğdu), İstanbul 2006; Ahmet Kartal, "Şebüsterî'nin Gülşen-i Râz'ı ile Elvân-ı Şîrâzî'nin Gülşen-i Râz Tercümesinin Mukayesesi", *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri*, sy. 3, Sivas 2003, s. 121-175; Tahsin Yazıcı, "Şebüsterî", *İA*, XI, 373-375; J. T. P. de Bruijn, "Maḥmûd Shabistari", *EJ*² (İng.), VI, 72-73.

